

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ**

Əlyazması hüququnda

ÇİNARƏ ZAHİD qızı ŞAHBAZLI

**İNGİLİS DİLİNDƏ NƏZAKƏT BİLDİRƏN
SÖZ VƏ İFADƏLƏR**

5708.01 – German dilləri

**Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın**

A V T O R E F E R A T I

Bakı – 2018

İş Qərbi Kaspi Universitetinin İngilis filologiyası kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Azad Yəhya oğlu Məmmədov

Rəsmi opponətlər: filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Məsməxanım Yusif qızı Qazıyeva

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bəylər İslamxan oğlu Hacıyev

Aparacı təşkilat: AMEA-nın İ.Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun
Hind-Avropa şöbəsi

Müdafiə _____ 2018-ci il tarixində saat _____-da Azərbaycan Dillər Universiteti nəzdində elmlər doktoru və fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.081 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ1014, Bakı şəhəri, Rəşid Behbudov küçəsi, 134

Dissertasiya ilə Qərbi Kaspi Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar

Avtoreferat _____ 2018-ci il tarixində göndərilmişdir.

**D.02.081 Dissertasiya şurasının
elmi katibi, filologiya üzrə elmlər
doktoru, dosent**

Həmidə Əhməd qızı Əliyeva

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Müasir dilçilikdə bütövlükdə kommunikasiya probleminin, o cümlədən nitqin fərdi cəhətlərinin, kommunikasiya prosesində fikrin düzgün, dəqiq, səlis ifadə formalarının spesifikasının öyrənilməsinə maraq getdikcə artır. Kommunikasiya prosesinin maraq doğuran belə məsələlərindən biri də nəzakət anlayışıdır. Nəzakət anlayışı problemləri müasir dilçilikdə, xüsusilə ingilis dilçiliyində müxtəlif aspektlərdən araşdırma obyektinə olmuşdur. Bu problemlər nitq aktları nəzəriyyəsi, mətn dilçiliyi, diskurs təhlili, danışq dili, tipologiya, psixolinqvistik və paralingvistik müstəvisində tədqiq edilmişdir. Bununla belə, məsələnin öyrənilməmiş tərəfləri də hələ kifayət qədər çoxdur. Bu baxımdan ingilis dilində “nəzakət” sahəsinin verbal vasitələrinin, bu vasitələrin xüsusilə üslubi və sintaktik baxımdan öyrənilməsi aktualdır.

Məlumdur ki, dilin qatları inkişaf etdikcə, zənginləşdikcə verbal ünsiyyətin rəsmi və qeyri-rəsmi sahələrini müəyyən dəyişikliklərə məruz qoyur. Bu dəyişikliklər öz əksini, əlbəttə, daha çox dilin leksik qatında tapır. Nəzakət sahəsi bu baxımdan özünəməxsusluğu ilə fərqlənir. Nəzakət anlayışı sisteminə daxil olan elementlər dilin müxtəlif səviyyələrinə aid vahidlərlə – leksik səviyyədə xüsusi sözlər, sabit birləşmələr və xüsusi müraciət formaları, qrammatik səviyyədə cəm şəkilçisi, sintaktik səviyyədə əmr cümlələrinin sual cümlələrinə transformasiyası, üslub baxımından nitqin obrazlılığı, eləcə də düzgün intonasiya, səs tonu, kommunikasiya iştirakçılarının sosial statusundan asılı olaraq mövzunun düzgün seçilməsi və düzgün nəzakətli ifadələrin seçilməsi ilə realizə olunur. Nəzakət bildirən söz və ifadələrin bütün bu aspektlərdən öyrənilməsi dilçilik üçün çox aktualdır.

Tədqiqatın obyektini nəzakət anlayışı, *predmeti* isə ingilis dilində nəzakət anlayışının linqvistik ifadə vasitələridir.

Tədqiqatın mənbələri. Tədqiqatda mənbə kimi ingilis dilində yazılmış bədii əsərlərdən, danışq dilindən seçilmiş materiallardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın məqsəd və vəsifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi ingilis dilində nəzakət bildirən söz və ifadələri inventarlaşdırmaq və

onların dilin müxtəlif səviyyələrində realizasiya xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirməkdir. Bu məqsədlə aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulur:

- nəzakət anlayışı probleminin əsas nəzəri məsələlərini şərh etmək,

- ingilis dilində nəzakətli nitqdə istifadə olunan sözlər, ifadələr və hazır konstruksiyaları müəyyənləşdirmək,

- nəzakətli nitqdə istifadə olunan linqvistik vasitələrin sosial qruplardan asılı olaraq dəyişmə xüsusiyyətlərini araşdırmaq,

- nəzakət anlayışının konkret situasiyalarla bağlılığını şərh etmək və hər bir situasiyaya uyğun nəzakət ifadələrini müəyyənləşdirmək,

- nəzakət sahəsinə daxil olan vasitələri ayrı-ayrı nitq aktları (salamlama, üzrxahlıq, təşəkkür ifadə edilməsi və s.) üzrə təsnif etmək,

- nəzakətli nitq qəliblərinin dialoji nitqdə və müxtəlif mətnlərdə istifadə xüsusiyyətlərini üzə çıxarmaq.

İşin elmi yeniliyi. Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan dilçiliyində nəzakətli ifadə vasitələri leksik-semantik, qrammatik və sintaktik səviyyələrdə, eləcə də üslubi və praqmatik aspektlərdə ingilis dilinin materialları əsasında ilk dəfə olaraq geniş şəkildə araşdırılır.

Tədqiqatın işçi fərziyyəsini nəzakət anlayışının insani keyfiyyət və münasibətlərin ünsiyyət prosesində saxlanmasına xidmət edən dil vasitələri toplusu olması, bu vasitələrin hər bir dildə həmin dilin xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə təzahür etməsi və müasir ingilis dilində nəzakət bildirən ifadələrin işlənmə xüsusiyyətlərinə görə müxtəlifcəhətliliyinin ekstralingvistik və etnokulturoloji amillərlə bağlılığı təşkil edir.

Tədqiqatın metodları. Tədqiqatda təsvir və struktur-semantik metodlar, kontekstual analiz, sistem-struktur yanaşma tətbiq edilmişdir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəticələrindən praktik linqvistika və linqvistik praqmatika üzrə kursların tədrisi və praktik ingilis dili üzrə dərslük və dərs vəsaitlərinin hazırlanmasında istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəzəri müddəaları və nəticələri nəzakət anlayışı ilə bağlı nəzəri məsələlərin, dilin pragmatik aspektinin öyrənilməsində faydalı ola bilər.

Müdafiyə çıxarılan *əsas müddəalar* aşağıdakılardır:

- Cəmiyyət üzvləri müxtəlif sosial qruplara bölündüyündən hər bir qrupda müəyyən nəzakət və davranış qaydaları formalaşır. Bu norma və qaydalar həmin qrupun nitqinə, davranışına təsir göstərir.

- Nəzakətliyin linqvistik ifadə formaları cəmiyyətdə şəxsiyyətlər arasında, sosial qruplar arasında münasibətlərin xarakterini müəyyənləşdirməyə imkan verir.

- Nəzakət bildirən söz və ifadələrin seçilməsi bilavasitə ünsiyyət şəraiti və kommunikantın intensiyası ilə bağlı olur.

- Nəzakət bildirən söz və ifadələr təkcə kommunikantların bir-birinə müsbət münasibətlərinin ifadəsini gerçəkləşdirən, müəyyən funksional-semantik sahə təşkil edən vahidlərin toplusu deyil, həm də dildə müsbət sosial münasibətləri ifadə edən vasitə kimi dilin pragmatik imkanlarının göstiricisidir.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiya işi Qərbi Kaspi Universitetinin İngilis filologiyası kafedrasında yerinə yetirilmişdir. Dissertasiyanın mövzusu ilə bağlı müxtəlif elmi seminarlarda məruzələr edilmiş, yerli və xarici elmi nəşrlərdə məqalələr, konfranslara təqdim olunmuş məruzələrin tezisləri çap olunmuşdur.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya işi giriş, iki fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyatın siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **giriş** hissəsində mövzunun aktuallığı, tədqiqatın elmi yeniliyi, predmeti, obyekt, metodları, işçi fərziyyəsi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti şərh edilir, işin aprobeiası və strukturu haqqında məlumat verilir.

Dissertasiyanın “Nəzakət konseptinin linqvistik statusu” adlanan I fəslində linqvistik praqmatikada irəli sürülmüş müxtəlif nəzakət nəzəriyyələri, nəzakət strategiyaları və taktikaları araşdırılır, nəzakət anlayışının aspektləri müəyyənləşdirilir.

Lüğətlərdə nəzakət anlayışına müxtəlif təriflər verilir: Nəzakət yaxşı davranış və başqalarının hissələrinə hörmət göstərməkdir¹. Nəzakət davranışlarımızla, danışığımızla, hərəkətlərimizlə başqalarına qarşı hörmət, yüksək əxlaq nümayiş etdirməkdir². Nəzakət başqalarının ehtiyac və hissələrini nəzərə almaqla qəlbimizdə onlara qarşı müvafiq davranış və danışiq formasıdır³.

Praqmatikada nəzakət səmimiyyət, hörmət, incəlik və məsafəni özündə birləşdirən bir anlayış kimi qəbul olunur. Bu xüsusiyyətlər “xahiş edirəm” (ing. *please*) kimi nəzakət bildirən söz və ifadələrdən istifadə etməklə, uyğun səs tonu ilə danışmaq, müsahibə ona münasibət baxımından yaxınlıq və ya uzaqlıqdan asılı olaraq ad və ya soyadı ilə müraciət olunması ilə realizə edilir. R.Uots nəzakətli davranışda kommunikanların bir-birinə yalnız nəzakətli danışiq tərzilə deyil, həm də öz nitqlərini “xanım” (*Ms.*, *Mrs.*), “cənab” (*Mr.*) kimi hörmət ifadə edən xitablar və “zəhmət olmasa” (*please*), “təşəkkür edirəm” (*Thank you*), “bağışlayın” (*sorry*) kimi nəzakət ifadələrlə qüvvətləndirərək təsir göstərdiklərini bildirir⁴. C.Holms da nəzakəti başqalarının hissələrinə hörmət kimi səciyyələndirir. Əks tərəfin hissələrinə uyğun olmayan davranış və

¹ Oxford Advanced Learner’s Dictionary. 2013, p.1539.

² Collin H. Collin’s English Dictionary. Glasgow, 2013, p.950.

³ Longman Dictionary of Contemporary English. 2013, p.500.

⁴ Watts R. Linguistic politeness research. Cambridge. Cambridge University Press, 2003, p.767.

danışığı isə o, kobud, qaba davranış adlandırır⁵.

R.Lakof nəzakəti şəxsi münasibətlər zamanı qarşıya çıxma bilən hər hansı anlaşılmazlığı azaltmaq üçün istifadə olunan anlayış adlandırır⁶. G.Liç nəzakəti uyğun münasibət yaratmaq və bu münasibəti davam etdirməyi qarşıya məqsəd qoyan davranış forması kimi⁷, C.Holms isə yaxşı bir niyyət, dostluq xüsusiyyəti kimi dəyərləndirir⁸.

Nəzakət, insanlarda anadangəlmə instinkt deyil, sosiomədəni və tarixi proses nəticəsində qazanılan və inkişaf edən bir vərdiş, davranış kimi formalaşır.

Nəzakət nəzəriyyəsinin yaranma tarixi XV əsrə təsadüf edir. Oxford etimoloji lüğətinə görə, XVII əsrdə nəzakətli insan ədəbli, əxlaqlı normalara sahib şəxs kimi xarakterizə edilirdi. K.Enlik “On the history of politeness” kitabında qeyd edirdi ki, orta əsrlərdə Fransa, İspaniya, Almaniya və Hollandiyada ali, yuxarı təbəqə özünü digər təbəqələrdən nəzakət dəyərləri ilə fərqləndirirdilər. Onların təsəvvürlərinə görə, nəzakət dəyərlərinin əsasında uğurlara nail olmaq, şərəf qazanmaq kimi məqsədlər dayanır⁹.

Müxtəlif mədəniyyətlərdə nəzakət nəzəriyyəsinin inkişafı və normaları üzrə çoxlu sayda elmi araşdırmalar aparılmışdır. Tədqiqatçılar nəzakətli davranışın iki növü fərqləndirir. Birinci növ nəzakət özündə sosiomədəni qrup üzvlərinin danışmaq zamanı istifadə etdiyi nəzakətli davranış formalarının müxtəlif formalarını birləşdirir. Bu, nəzakətin ümumi hiss anlayışlarını əhatə edirdi.

İkinci növ nəzakət bir tərəfdən dilin nəzakətlik ifadə edən formalarının istifadəsini, digər tərəfdən isə sosial davranış nəzəriyyəsinə uyğun davranış tərzini nəzərdə tutur.

J.S.Feliks-Brasdefer “Politeness in Mexico and the United States” kitabında qeyd edir ki, birinci növ nəzakət gündəlik ünsiyyət zamanı cəmiyyət üzvlərinin istifadə etdiyi nəzakətin ümumi anlayışını əhatə edir. Bu növ nəzakəti o, 3 komponentə bölür: ifadəli

⁵ Holms J. An introduction to sociolinguistics. Routledge, 2013, p.512.

⁶ Lakoff R. The limits of Politeness. New York, 1990, p.235.

⁷ Leech G. Pragmatic of politeness. Oxford University Press, 2014, p. 368

⁸ Holms J. An introduction to sociolinguistics. Routledge, 2013, p.512

⁹ Enlich K. On the historicity of Politeness. Berlin, 1992, pp.71-107.

(*expressive*), təsnifedici (*classificatory*) və *metapraqmatik*¹⁰.

Linqvistik nəzakətin bir növü olan metalingvistik nəzakət sosial əlaqənin yaradılması və sosial təzyiqin qorunub saxlanması üçün zəmin yaradır. R.Marquez-Reiter ünsiyyət etiketi ilə birlikdə fatik ünsiyyəti metalingvistik nəzakətin ifadə növü kimi səciyyələndirir¹¹. B.Malinovski ardıcıl söhbəti, stereotip mövzular haqqında danışmağı da fatik ünsiyyət instansiyalarına aid edir¹². B.N.Qolovin ünsiyyətin müxtəlif şəraitlərini də təsvir edərək assertiv, emotiv, direktiv, fatik, ritorik, komissiv və informasiya alınması kimi kommunikativ məqsədləri fərqləndirir¹³.

Nəzakət anlayışına fatik ünsiyyət elementləri kimi baxdıqda onların kommunikativ doğruluğu haqqında danışmaq lazım gəlir. Dialoqdakı sual və cavablar bir-birini fatik münasibət zamanı tamamlayır və bu zaman yeni informasiya daşımış olur. Onlar sanki bir-birinə qarışır. Məsələn: *Necəsən? – Çox sağ ol, yaxşı.*

Nəzakət biliklərinin məhək daşı *Əməkdaşlıq prinsipləri* əsasında yaranmışdır. Q.P.Grays *Əməkdaşlıq* prinsipini nəzakət modellərinin əsası hesab edirdi. Bu baxışın əsas tərəfdarları R.Lakof və C.Liç olmuşdur. Onların sırasına Edmonson və S.Kraşeni də aid etmək olar, lakin bu iki tədqiqatçı mövzunu daha geniş şəkildə araşdırmamışdır. Q.P.Grays iddia edirdi ki, danışan şəxslər rəasional fərdlərdir, onlar hər bir şeyə bərabər şəkildə malikdirlər, xəbərin qəbul edilməsində birbaşa maraqlıdırlar. Onun fikrincə, *Əməkdaşlıq* prinsipi ən ali prinsipdir və şəxsin cəlb edildiyi söhbətin qəbul olunmuş məqsəd və istiqamətindən, hadisənin baş verdiyi anda tutduğu mövqedən asılı olaraq tələb olunan nitq davranışını hazırlamalıdır. S.Barutrama görə, *Əməkdaşlıq* prinsipi “birgə

¹⁰ Felix-Brasdefer J. Cesar. Politeness in Mexico and the United States. Amsterdam/ Philadelphia, 2008, p.255.

¹¹ Marquez-Reiter R. Linguistic politeness in Britain and Uruguay. Amsterdam / Philadelphia, 2000, p.766.

¹² Malinowski B. Kinship // Man. Vol.30, 1930, p.30.

¹³ Головин Б.Н. Основы культуры речи. М.: Высшая школа, 1980.

fəaliyyət”i nəzərdə tutur¹⁴.

Q.P.Grays Əməkdaşlıq prinsipini dörd əsas danışıq maksimaları (qaydaları) üzrə təsnif edirdi və danışan şəxslərin bunlara riayət etmələrini məqsədəuyğun hesab edirdi. Həmin əxlaq qaydaları aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Məruzə, hesabat davranış maksiması. Burada danışana fikrini gərək olduğu qədər ifadə etməsi, bildiklərini deməsi, məlumat verməsi tövsiyə olunur. Onun bundan artıq danışması məsləhət görülmür. Məsələn:

Ah, then you cannot quite understand it. My wife and I have been married for nearly fifty years, and we have never been parted, never at all, until nows (A.C.Doyle. The man from Archangel. Moscow, 2000, p.302) ‘Aha, deməli siz bunu qətiyyənlə başa düşə bilməzsiniz. Arvadımla mən 50 ilə yaxındır ki, evliyik və biz indiyə qədər heç vaxt, tamamilə heç vaxt, bir-birimizdən ayrılmamışıq’.

2. Keyfiyyət maksiması. Burada danışan şəxsə yalnız və yalnız həqiqəti deməsi məsləhət görülür. Məsələn:

“My dear friend,” he said, “it is the very appointment which I should have suggested. Lord Arthur would be very much better in Tangier at present than in” (A.C.Doyle. The man from Archangel. Moscow, 2000, p.302) ‘Mənim əziz dostum’ – o dedi, “bu elə həmin təyinatdır ki, mən sizə təklif etmiş olardım. Lord Artura indi Tanqierdə qalmaq içəridə qapılıb qalmaqdan daha yaxşı ola bilərdi’.

3. Uyğunluq maksiması. Danışan şəxsə mövzuya uyğun söhbət etməsi tövsiyə olunur. Məsələn:

“I think we’ll be happy,” he ventured. “I couldn’t imagine living the rest of my life without you” (B.Sheridan. The project Gutenberg Ebook of The Rivals Sheridan //http://www.gutenberg.org/cache/epub/24761/pg24761-images.html) ‘Düşünürəm ki, biz xoşbəxt olacağıq’ deyə o, ehtiyatla dedi. “Mən həyatımın qalan hissəsini sənsiz təsəvvür etmirəm’.

4. Hərəkət, rəftar maksiması. Müəllif söhbət iştirakçılarına sərbəst olmağı, həyəcanlanmamağı tövsiyə edir. Məsələn:

¹⁴ Bharuthram S. Politeness phenomena in the Hindu sector of the South African Indian English // Journal of Pragmatics, 2003.

“Tuppence interrupted calmly, “Please tell us anything you have seen as quickly as you can. We will be most grateful if you would” (A.Christie. N or M? Great Britain, 2008, p.122) ‘Tapens sakitə onun sözünü kəsdi, “Lütfən bizə gördüyünüz hər hansı bir şey haqqında bacardığınız qədər tez məlumat verin. Bu işi yerinə yetirərsəniz, sizə dünyalarca minnətdar olardıq”’.

Q.P.Qrays qeyd edir ki, danışanın dediklərindən sonra əldə olunan nəticələr əsasında təxmini fikir formalaşır¹⁵. Yuxarıda sadalanmış dörd üsuldən danışmaq zamanı istifadə etməyən şəxslər digər münasibət üsulları seçirlər. C.Liç bu üsulları nəzakət qaydaları adlandırır. Bəzi tənqidçilər Q.P.Qraysın bu üsullarını məqsədə uyğun hesab etsələr də, C.Liç göstərdi ki, həmin üsullar insanlara düşüdüklərini ifadə etmələri üçün bilavasitə yardımçı vasitə ola bilməz¹⁶.

Əməkdaşlıq prinsipi nəzakət anlayışının tədqiqində uğursuzluğuna baxmayaraq, R.Lakof da daxil olmaqla linqvistlərin “nəzakət qaydaları” haqqında nəzəri və empirik tədqiqatlarında böyük rol oynadı. R.Lakof həmkarı Q.P.Qraysın nəzəriyyəsinə “Aydın ol!” və “Nəzakətli ol!” qaydalarından ibarət sistematika ilə inkişaf etdirirdi. O, bu qaydaları müsahiblərin bir-biri haqqında müsbət fikir formalaşdırmasına xidmət edən alt qaydalara böldü. R.Lakofun irəli sürdüyü həmin alt qaydalar aşağıdakılardır:

- 1) Sui-istifadə etmə!
- 2) Seçim ver!
- 3) Yaxşı təsir bağışla! Mehriban ol!

Birinci alt qayda “məsafə və rəsmiyyət”ə, ikinci alt qayda “tərəddüd”ə, üçüncü isə “bərabər hüquq”a əsaslanırdı.

“Sui-istifadə etmə!” alt qaydası danışan və dinləyən arasındakı “məsafə”yə əsaslanır. O, rəsmiyyətdən kənara çıxmır. Bu zaman məsafə və status xüsusiyyətləri qorunub saxlanır, heç bir qeyri-rəsmi münasibət inkişaf etdirilmir. Buraya daha çox tibbi, biznes, hüquqi və akademik danışmaqlar daxildir. “*Pardon me, madame, for*

¹⁵ Grice P. Logic in conversation in syntax and semantics. Speech acts 3. New York. Academic Press, 1975, p.434.

¹⁶ Leech G. Pragmatic of Politeness. Oxford University Press, 2014, p.368.

appearing at such a strange hour,” said M.de Maury (A.C.Doyle. The man from Archangel. Moscow, 2000, p.302) ‘Bağışlayın, madam, bağışlayın ki, belə bir gec vaxtda gəlib çıxmışam’, deyə M. de Mauri dedi’.

“Seçim ver!” qaydasında tərəddüd meydana çıxır və buna danışanın öz çıxışında şübhələrə zəmin yaratması səbəb olur. R.Lakoff vurğulayırdı ki, əslində bu qayda çərçivəsində danışan nə istədiyindən, dinləyənin onun fikirlərinə anlayışla yanaşmalı olduğundan xəbərdardır¹⁷. Dinləyən tərəf də danışanın bu hüquqlara malik olduğunu bilir. “Seçim ver!” həmçinin “həqiqət nəzəriyyəsi”nə işarə kimi işlədilir. Danışan nə istədiyini bilsə də, qərar verməkdə dinləyəne heç bir təzyiq göstərmək istəmir. “Zəhmət olmasa” (*please*), “yaxşı” (*well*), “rahat danışsaq” (*speaking loosely*), “nə isə” (*in a way, so saying*) kimi etiketlər bu qaydanın əsas göstəriciləri hesab edilir.

“Well, my queen, my fairy, my crowned saint,” he said, suddenly falling on one knee, “this I swear to you!” (A.C. Doyle. The man from Archangel. Moscow, 2000, p.302) ‘Yaxşı, and olsun müqəddəs Məryəmə (ingilislər my queen dedikdə onu nəzərdə tuturlar) and olsun mənim taxt-tacli müqəddəslərimə” deyərək qəflətən o biri dirinin üzərində yerə əyildi və dedi: “Mən sizə bunlara and içirəm!””

“Yaxşı təsir bağışla!” qaydası isə “bərabərlik” prinsipinə uyğun gəlir. Danışan tərəfin status, tutduğu mövqə cəhətdən əks tərəfdən daha böyük üstünlüyə malik olmasına baxmayaraq, dinləyənin özünü daha rahat və sərbəst hiss etməsi üçün o, bərabərlik nümayiş etdirir. Belə həmrəylik hissi ad və ya təxəllüslə müraciət olunduqda tərəflər arasında qeyri-rəsmi münasibətləri daha da gücləndirir. Bu zaman “Demək istəyirəm” (*I mean, I think, I know*), “Bilirsiniz” (*You know*), ‘Belə desək” (*So to say*) kimi ifadələrdən istifadə olunur.

C.Liç göstərirdi ki, nəzakət ədəbsiz, xoşagəlməz, ikrah doğuran ifadələrin təsirini azaltmaq üçün istifadə olunur. Müəllif nəzakətdən əsas praqmatik anlayış kimi bəhs edirdi. O, göstərirdi ki,

¹⁷ Lakoff R. The limits of politeness therapeutic and courtroom discourse. *Multi-lingua*, 1989, p.101-129.

insanlar bu yolla tək cə fikirlərində tutduqlarını ifadə üçün deyil, eyni zamanda müəyyən məqamlardan yayınmaq üçün istifadə edirlər¹⁸.

Nəzakət nəzəriyəsini ilk dəfə 1978-ci ildə P.Braun və S.Levinson irəli sürmüşlər. Bu nəzəriyyə ziddiyyətli olsa da, elmi ədəbiyyatda geniş şəkildə tətbiq və bir o qədər də tənqid olunur. P.Braun və S.Levinsonun “nəzakət” nəzəriyyəsi iki hissədən ibarətdir. Birinci hissə “nəzakətin” təbiətindən, xüsusiyyətlərindən bəhs edən fundamental nəzəriyyədir. Burada həmçinin nəzakətin ünsiyyət prosesində yerinə yetirdiyi funksiyalarından bəhs olunur. İkinci hissə isə üç dildən – ingilis, tzeltal və tamil dillərindən nümunələr əsasında “nəzakət” strategiyasından bəhs edən siyahıdan ibarətdir. İşin nəzəri hissəsində P.Braun və S.Levinson “nəzakət”i daha geniş mənada ifadə edə bilmələri üçün “etibar” anlayışını təqdim edirlər. Onlar cəmiyyətin hər bir üzvünün öz etibarını və başqalarına qarşı göstərdikləri etimad barədə narahat olduqlarını və eyni zamanda başqa şəxslərin də oxşar şəkildə etibarını və etimadına olan istəklərini nəzərə alaraq “etibar” anlayışını pozitiv və neqativ olmaqla iki növə bölmüşlər. Beləliklə, ünsiyyətdə olanlar özlərində ünsiyyət zamanı “etibar”ın iki növünü ehtiva edirlər: pozitiv etibar (*positive face*) və neqativ etibar (*negative face*). E.Əbdülrəhimov bu növləri “müsbət sima” və “mənfi sima” adlandıraraq qeyd edir: “Şəxsin mənfi siması müstəqil olmaq tələbini, müsbət sima isə əlaqəli olmaq tələbini bildirir. Beləliklə, şəxsin mənfi simasına yönələn simanı xilas edən akt hörmət, ehtiram göstərməyə, digərinin vaxtını almaq, yaxud qaydalarının vacibliyini xüsusi qeyd etməyə, hətta müdaxilə edərkən və bir kəsin sözünü kəsərkən üzr istəməyə də meyl edir”¹⁹.

Tədqiqatlar göstərir ki, “nəzakət” anlayışı P.Braun və S.Levinsonun “nəzakət strategiyasında” tam şəkildə öz həllini tapmamışdır²⁰. Bununla belə, bu anlayışın daha geniş şəkildə öyrənilməsində onların tədqiqatları böyük rol oynamışdır. Onu da demək lazımdır ki, bu nəzəriyyə dinləyənlə fikrini təxmini yolla düzgün

¹⁸ Leech G. Pragmatic of Politeness. Oxford University Press, 2014, p.368.

¹⁹ E.H.Əbdülrəhimov. Linqvistik praqmatika. Bakı: Elm və təhsil. 2014..

²⁰ Brown.P., Levinson S. Universals of language usage. Politeness Phenomena. Cambridge University press, 1978, p.324.

ifadə etməyə imkan verirdi.

Tədqiqatçılar uzun illər P.Braun və S.Levinsonun nəzakət nəzəriyyəsini bir çox aspektlərdən təhlil və tədqiq etmiş və ona öz yanaşmalarına uyğun olaraq müəyyən dəyişikliklər etmişlər. Bu nəzəriyyənin universal xüsusiyyətlərə malik olduğu iddia olunsada, bəzi tədqiqatçılar onu anqlo-sakson ənənələri əsasında formalaşdırıldığına görə tənqid edirdilər. Bu baxımdan Matsumotonun tədqiqatı xüsusilə əhəmiyyətlidir. Onun fikrincə, nəzakət, xüsusilə də “etibar” nəzəriyyəsi yapon dilçiliyində daha fərqli şəkildə tədqiq olunmuşdur²¹.

Q.P.Qrays və Hoffmanın əsərlərinə nəzər yetirdikdə görmək olar ki, P.Braun və S.Levinsonun linqvistik nəzakət nəzəriyyəsi praqmatikada bir neçə onilliklər aparıcı nəzəriyyə olmuşdur²².

Müasir sosial psixoloji tədqiqatlar nəzakətlik strategiyasının tədqiqində əhəmiyyətli cavablar tapmışdır. Onlar nəzəriyyənin genişləndirilməsi və daha da dəqiqləşdirilməsində böyük rol oynamışdır. Lakin metodologiya süni xarakter daşıyırdı və yalnız nəzəriyyənin linqvistik tərəflərini təhlil etməklə məhdudlaşırdı. Əslində bir çox alimlər məsələyə daha təbii yanaşmaq və real həyat biliklərini verbal və ya qeyri-verbal ünsiyyət vasitəsi ilə həyata keçirmək istəyirdilər. Məsələn, yazılı şəkildə edilən sorğu-test əvəzinə iştirakçılardan hədəfləri ilə ünsiyyət qurmaq, öz fikirlərini məhz söhbət zamanı onlara çatdırma bilmək, onlar üçün uyğun olan informasiyanı qəbul edə və ya ötürə bilmək şəraitinin yaradılması real ünsiyyət formalarının həyata keçə bilməsi üçün daha əlverişli məqamdır.

Tədqiqat işinin **II fəsl** “Nəzakət strategiyalarının və taktikalarının linqvistik ifadə vasitələri” adlanır. Burada pozitiv və neqativ nəzakət bildirən ifadələr haqda məlumat verilir və nəzakətin ritorik representasiyaları araşdırılır.

Pozitiv və neqativ nəzakət mədəniyyətinin multikultural praq-

²¹ Matsumoto Y. Politeness phenomena in Japanese // Journal of Pragmatics, 1986, p.403-426.

²² Goffman E. Interaction ritual. Essays on face to face behaviour. Chicago, 1967, p.655; Grice P. Logic in conversation // Syntax and semantics. Vol.3: Speech Acts New York: Academic Press, 1975, p.434.

matikada geniş yayılmasına baxmayaraq, bu nəzəriyyələr hələ də aydın olmayan şəkildə inkişaf edir və bu nəzakət formalarından istifadə edənlər əslində nəzakətin pozitiv və ya neqativ olduğunu dəqiq olaraq təyin edə bilmirlər. Bunları nəzərə alaraq P.Brown və C.Levinson sosial fərqliliklərin mədəni-spesifik qiymətləndirilməsində pozitiv və neqativ nəzakət mədəniyyəti və davranışları arasında mövcud olan fərqli cəhətləri qeyd etmişdilər. Sosial fərqliliklərin qiymətləndirilməsində bu iki mədəni növün bir-biri ilə əlaqələndirilməsi problemləli olsa da, P.Braun və C.Levinsonun nəzəriyyəsi etibar qazanma ilə eyniləşdirilir və etibar qazanma etibarını itirmə davranışları üçün sosial fərqlərin qiymətləndirilməsində əsas meyar hesab olunur.

Pozitiv nəzakətin əsas məqsədi danışan və dinləyən arasındakı yaxınlığı vurğulamaqdan ibarətdir. Daha dəqiq desək, pozitiv nəzakət ictimai məsafənin azalaraq yerini həmrəylik və yaxınlığa verməsi məqamlarında, rəsmiyyətin daha az olduğu vəziyyətlərdə işlənir. Məsələn:

“Well, then, my boy you better be prepared to accept the truth in the spirit with which it was offered” (N.Sparks. At first sight. USA, 2006. p.277) ‘Yaxşı, onda, mənim oğlum, sənə edilən təklif hansı əhvalı-ruhiyyədə olmuşdusa, yaxşı olar ki, sən onu elə həmin əhvalı-ruhiyyədə də qəbul etməyə hazır olasan’.

Neqativ nəzakət isə ictimai məsafənin çoxaldığı vəziyyətlərdə və daha rəsmi münasibətlərdə istifadə olunur. Neqativ nəzakət dinləyənin istənilən hərəkətin icra olunub-olunmamasında sərbəstlik imkanı verən strategiyadır.

Would you have the great goodness to arrange the matter in my absence? Certainly, Charles, certainly. Is there anything else that I can do? (A.C.Doyle. The man from Archangel. Moscow, 2000, p.302) ‘Mən burada olmadığım bir müddətdə böyük bir yaxşı iş görərək işləri yoluna qoya bilərsənmi? Əlbəttə, Çarlz, əlbəttə, mənim görə biləcəyim başqa bir iş varmı?’

Artıq qeyd olunduğu kimi, nəzakət insanlar arasındakı əlaqələri yaxşılaşdırır, hörmət və daha sıx münasibət formalaşdırır, etibar hissini gücləndirir və ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirir. Nəzakətli nitqdə hazır qəliblərdən geniş istifadə olunur. Bu qəliblər

üzrə nitq əlaqəsini cəmiyyət və müxtəlif təbəqələr qəbul edir. Ünsiyyətin hazır qəlibləri müsahiblərin ünsiyyət əlaqəsi yaratması, bu əlaqəni davam etdirməsi, nitq prosesində formalaşan ünsiyyət ahənginin qorunması kimi məsələlərə xidmət etdiyi kimi, özündə ünsiyyətin rəsmi və qeyri-rəsmi şəraitdə aparılmasını da cəmləşdirir. Məhz buna görə də dildə konkret nitq aktı prosesində müəyyən hazır nitq qəlibləri, daha doğrusu, nitqin nəzakət ifadə edən vasitələri vardır. Nəzakətlik aşağıdakı şəkildə ifadə oluna bilər:

1. Cümlənin sonuna *please* əlavə oluna və nida cümləsi sual cümləsi ilə əvəz oluna bilər. Məsələn: *Ask Max to sign this form and then send it off immediately, please, Gwyn* ‘Maksdan xahiş edin ki, bu blankı doldursun və sonra onu dərhal göndərsin, lütfən, Qvin’.

2. “*I would like to + infinitive*”, “*I would be grateful if you’d + infinitive*” formalarından istifadə olunur. Məsələn:

Listen, I’d love to stay and chat, but it is a zoo out there. (N. Sparks. *At first sight*. USA, 2006.p.36) ‘Qulaq as, mən istərdim ki, burada qalım və laqqırtı vurum, lakin orada gördüyüm heyvanxanadır’.

3. Əmri yumşaltmaq üçün cümləyə *just, please* və ya *if you wouldn’t mind* ifadəsi artırıla bilər. Məsələn: *I just want you to know I didn’t want to hurt you. I had no idea that Alvin had done what he did*” (N.Sparks *At firstsight*. USA, 2006. p.175) ‘Mən sadəcə istəyirəm sən biləsən ki, sənin xətrinə dəymək istəməirdim. Heç başımda belə bir fikir yox idi ki, Alvin onun etdiyini etmişdir’.

4. Cümləni daha emfatik və nəzakətli etmək üçün *do* köməkçi feili əlavə olunur. Məsələn: *Do sit down and make yourself comfortable* ‘Lütfən, əyləşin və yerinizi rahatlayın’.

5. Əmr cümləsindən sonra ayırıcı sual işlənir. Məsələn: *She asked me not to tell anyone yet. So keep it a secret, will you?*” (N.Sparks. *At firstsight*. USA, 2006, p.9) ‘O, məndən xahiş etdi ki, bu haqda hələ heç kimə heç nə deməyim. Beləcə onu sirr olaraq saxla, olarmı?’

Nəzakət və məmnunluq ifadə edən ifadələr arasında *thank you, thanks, sorry, excuse me* daha işləkdir. *Thank* sözü *thank you* ifadəsi ilə müqayisədə daha çox qeyri-rəsmi xüsusiyyət daşıyır. Bu zaman

nəzakəti daha da gücləndirmək üçün əlavə sözlərdən istifadə olunur.

S.A.Abdullayeva salamlama və xüdəhafizləşmə bildirən danışiq etiketlərinin araşdırılması göstərir ki, salamlama, ilk növbədə, hörmət və nəzakətin ifadəsi, ikincisi, tanışlıq faktının təsdiq və möhkəmləndirilməsi, üçüncüsü, danışığa bağlamağın mümkün olduğunu ifadə edə bilir və nəhayət, dördüncüsü, uğur arzulamanın özünəməxsus formasıdır. Məsələn: *Goodmorning, Mr.Flower. I am honored. This is Colonel Num, our minister of Defense* (A.C.Doyle. The man from Archangel. Moscow, 2000, p.164) ‘Sabahınız xeyir, cənab Flover. Mən təqdim etməkdən şərəf duyuram. Bu, polkovnik Numdur, bizim müdafiə nazirimiz’.

Nəzakət anlayışının tərkib hissələrindən birini də “üzr istəmə, üzrxahlıq” təşkil edir. Müasir lüğətlərdə “üzr” ifadəsinə aşağıdakı şəkildə təriflər verilir: Üzr bir səhv, uğursuzluq ucbatından irəli gələn peşmanlığın sözlə və ya yazılı şəkildə ifadə edilməsidir. Üzr səhv bir hərəkət üçün üzgünlüyün sözlə və ya yazılı şəkildə ifadə edilməsidir. Üzr hər hansı bir səhv və ya problemə səbəb olan hərəkət üçün söylənən söz və ya verilən açıqlamadır .

Təriflərdən də fəründüyü kimi üzr istəmə hərəkətinin reallaşması üçün hər hansı bir səhvin işlənməsi və ya səhv bir sözün deyilməsi labüddür.

“I am sorry”, she said, sounding as if she had a bad cold. “I didn’t mean to wake you” (Sparks N. At first sight. USA, 2006, p.81) ‘Bağışlayın, o sanki bərk soyuq dəymiş bir adam səsi ilə dedi. Sizi oyatmaq niyyətım yox idi’.

İngilis dilində nəzakət bildirən söz və ifadələr arasında *please, thank you* və *sorry* daha çox işlənir: *Can I help in any way, please? –“Yes”, said Tuppence thoughtfully. I think, perhaps, you can* (A.Cristie. N or M? Great Britain, 2008, p.63) ‘Mən sizə necəsə kömək edə bilərəmmi? “Bəli”,- Tapnz düşüncəli halda dedi. Məncə, siz edə bilərsiniz’.

İngilis dilində xahiş müxtəlif yollarla və vasitələrlə ifadə edilir. *Can, could, would, would you mind if, may* kimi modallıq bildirən ifadələr buna misal ola bilər: *Doris thought about it. “Would you like to use my journal?” she asked* (N. Sparks. At first sight. USA, 2006, p.63) ‘Doris bu haqda fikirləşmişdi. “Siz mənim jurnalımdan

istifadə etmək istərdinizmi?”-deyə qız soruşdu’.

I want nəzakətin vasitəsiz formasıdır və nisbətən kobud səslənir: “I love her!” Jeremy said, his voice rising in exasperation. “Why are you saying this?” “Because I don’t want you to make a mistake!” (N.Sparks. At first sight. USA, 2006, p.155) ‘Mən onu sevirəm, Ceremi dedi, onun səsi getdikcə şiddətlənirdi. “Sən bunu nə nə üçün deyirsən?” Çünki mən sən səhv etməyini istəmirəm!’

Nəzakət bildirən cümlələrdə *can* və *will* qeyri-rəsmilik bildirir: “*How about my tummy? Can you tell that’s bigger?*” (N.Sparks At first sight. USA, 2006, p.222) ‘Mənim şalvarım necədir? Deyə bilirsənmi ki, o böyükdür?’

Certainly, sure, possibly, probably, be likely to, be supposed to be modal sözləri və ifadələri də nəzakətin ifadə olunması üçün istifadə edilə bilər: *She’d probably even be pleased. Try that with a stranger and see how far it got you, Jeremy thought* (Sparks N. At first sight. USA, 2006, p.19) ‘Bəlkə də o hətta məmnun ola bilərdi, sən onu bir əcnəbi ilə sınaqdan keçir və gör bu sənə necə təsir edir,-deyə Ceremi düşündü’.

Nəzakətli suala cavab vermək və ya hər hansı bir təklifi qəbul etmək üçün *thank you* və *thanks*, təklifdən imtina etmək üçün isə *no*, *thank you* və ya *no, thanks* ifadələrindən istifadə olunur: “*Yes, I wish to speak to you about her, Sir William. Take this armchair*”. “*No, thank you, I will sit beside her*”, said he taking his place upon the settee (A.C.Doyle. The man from Archangel. Moscow, 2000, p.146) ‘Bəli, mən sizə onun haqqında danışmaq arzusundayam, ser Vilyam, lütfən, bu kreslodə əyləşin”. “Yox, sağ olun, mən onun yanında əyləşəcəyəm”, o dedi və masanın başında özünə yer elədi’.

Həyatımızda baş verən xoş hadisələr və ya arzuladığımız bir hadisənin reallaşdığını gördükdə *Thank God* ifadəsindən istifadə olunur: *Thank God! But how you came to be named so?* ‘Allah saxlasın! Amma necə oldu ki, səni belə adlandırdılar?’

Müsahib təşəkkür ifadə edərkən və ya üzr qəbul edərkən *you’re welcome, not at all, no problem* ifadələrilə cavab verə bilər: “*Sorry for squishing you*”, she said. “*I know I am getting heavy*”. “*It is no problem. Anytime you want to sit on my lap, feel free to do so*” (N.Sparks. At first sight. USA 2006, p.228) ‘Təəssüf ki, mən sizi

əzİRƏM,- o dedi. “MƏn bilirəm ki, mƏn ađırlaşırım”, “bu, problem deyildir”. NƏ vaxt dizimin üstündə oturmaq istəsən, çəkinmədənt otura bilərsən’.

Üzr ifadə edərkən həmçinin *excuse* sözündən istifadə olunur. Nəzakət bildirən bu söz daha çox aşağıdakı hallarda işlədilir:

1) İnsanların, xüsusi ilə də tanış olmayan şəxslərin diqqətini cəlb etmək üçün: *Excuse me, is this the way to the station?* ‘Bağışlayın, stansiyaya gedən yol budur?’

2) Yol keçərkən qarşıdakı şəxsdən nəzakətli şəkildə yol verməsi üçün icazə istəyərkən: *Excuse me, could you let me through?* ‘Bağışlayın, icazə verərsinizmi keçim?’

3) Kiməsə mane olduqda və ya istəmədən kobud davranış nümayiş etdirdikdə: *Alvin sneezed loudly. “Excuse me”, he said* ‘Alvin ucadan əsqırdı. “Bağışlayın”,- o dedi’.

4) Qarşı tərəfin fikrinə olan narazılığı daha nəzakətli yolla ifadə etdikdə: *Excuse me, but I don’t think that is true* ‘Bağışlayın, lakin mən bunun düzgün olduğunu düşünmürəm’.

5) Söhbət zamanı qarşı tərəfi müvəqqəti tərək edərkən və ya başqa bir şəxslə söhbət etmək lazım gəldikdə: *“Excuse me, for a moment”, she said and left the room* ‘Məni bağışlayın, bir dəqiqəliyə’,- dedi və otağı tərək etdi’.

6) Qarşı tərəfin dediyi sözü eşitmədikdə və bunu bir daha təkrar etməyi xahiş etdikdə: *Excuse me?* ‘Üzr istəyirəm..!’

Deyilənləri ümumiləşdirərək qeyd etmək olar ki, müasir ingilis dilində nəzakət strategiyalarının və taktikalarının linqvistik ifadə vasitələri kifayət qədər çoxdur və leksik-semantik rəngarəngliyə malikdir. Bu vasitələr danışanla dinləyənin sosial statusu, onlar arasındakı sosial məsafə kimi məqamlardan asılı olaraq dəyişir. Müsbət, mənfi, açıq və qapalı nəzakət strategiyaları məhz bu məqamlarla müəyyənləşdirilir. Bəzən bu strategiyalar danışan və ya dinləyənin niyyətindən asılı olaraq nəzakətliyin ritorik ifadəsinə çevrilmiş olsa da, uzun tarixi inkişaf yolu keçmiş nəzakət insanlar arasında mövcud olan əlaqələri nizamlayır, hörmət və daha sıx münasibət formalaşdırır, etibar hissini gücləndirir və ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirir. Ritorik nəzakət konsepsiyasına görə, natiq onu dinləyənlərə hörmət edir, status baxımından onlarla

uyğunlaşmağa çalışır.

Nəzakət nəzəriyyəsi kifayət qədər geniş və hər dövrün tələblərinə cavab verən bir nəzəriyyədir. Nəzakətli davranış kommunikantrları söhbətin qalibi olmaq niyyətindən uzaqlaşdırır və fikirlərinin açıq ifadəsi üçün ideyalara yol açır. Bu amil, Əməkdaşlıq prinsipinə görə, ünsiyyətin uğuru üçün son dərəcə əhəmiyyətlidir.

Dissertasiyanın “Nəticə” hissəsində tədqiqat prosesində əldə edilmiş əsas elmi qənaətlər aşağıdakı kimi ümumiləşdirilir:

1. Nəzakət insanda anadangəlmə deyildir, o, sosiomədəni vərdiş, davranış tərzii kimi formalaşır. Bu səbəbdən nəzakətli davranış tərzii, nəzakət formaları hər bir xalqın həyat tərzinə, milli xüsusiyyətinə uyğun olaraq dəyişir.

2. Nəzakət ifadələri danışanın konkret situasiyada kommunikantrlara münasibətinə uyğun olaraq seçilir.

3. İngilis dilində nəzakət bildirən ifadələr struktur baxımdan sadə, iki və daha artıq sözdən ibarət mürəkkəb birləşmə və bütöv cümlədən ibarət ola bilər.

4. Təşəkkür bildirən *thank you* birləşməsinin müasir ingilis dilində *thanks* sözü ilə əvəzlənməsi prosesi gedir. Bu söz danışıq dili xüsusiyyətini itirərək neytral formaya çevrilməkdədir.

5. Bu və ya digər nəzakət formasının istifadəsi bilavasitə kommunikantrların statusu, onların münasibəti və bir-birini tanıma dərəcəsi ilə bağlıdır.

6. İngilis dilində nəzakətli nitqdə istifadə olunan imperativ və direktativlər struktur-semantik xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Kommunikativlər kommunikantrın öz müsahibinə təsiri azaltmağa, minimallaşdırmağa çalışması məqsədilə işlədilir. Bunun üçün dolayı hökmlərdən, əsas məqsəddən yayındırıcı formalardan istifadə olunur.

7. Nəzakət bildirən söz və ifadələrin özünəməxsus lüğəti (verbal etiket işarələri sistemi) və qrammatikası (etiket işarələrinin işlənmə qaydaları) və qəbul edilmiş nitq qəlibləri vardır. Bu qəliblər situasiyaya görə dəyişir.

Müəllifin dissertasiyanın əsas məzmununu əhatə edən aşağıdakı əsərləri çap olunmuşdur:

1. İngilis dilində nəzakət bildirən söz və ifadələr // Elmi Xəbərlər. Bakı, ADU, 2014, № 2, s.185-189.

2. Üzrətmə anlayışının ifadə vasitələri haqqında // Tağıyev oxuları. Bakı, Bakı Slavyan Universiteti, 2015, № 2, s.122-125.

3. Nəzakətlik anlayışı // Elmi Xəbərlər. Bakı, ADU, 2015, №3, s.124-127.

4. Nəzakətliliyin qeyri-lingvistik təhlili // Beynəlxalq Elmi-nəzəri jurnal. Bakı, Bakı Dövlət Universiteti, 2015, № 3, s.44-45.

5. İngilis ədəbiyyatında nəzakət bildirən söz və ifadələr // Pedaqoji Universitetin Xəbərləri. Bakı, ADPU, 2015, № 1, s.291-293.

6. Лингвистический статус понятия вежливости // Філологічні науки. Збірник наукових праць. Вип. 24. Частина I. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленко. Полтава 2015, s.83-89.

7. Nəzakətlik anlayışı Braun və Levinsonun tədqiqatlarında // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 70 illik yubileyinə həsr olunmuş Doktorantların və Gənc Tədqiqatçıların XIX Respublika Elmi Konfransının materialları. I cild. Bakı, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, 2015, s.440-441.

8. Multikultural situasiyada nəzakətliliyin pragmatik aspektləri // Azərbaycan təhsilində strateji hədəflər və pedaqoji elmlərin qarşısında duran vəzifələr. Respublika Elmi konfransının materialları. Bakı, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutu, 2015, s.51-52.

9. Nəzakət bildirən sözlər mədəni markerlər kimi // Dil və mədəniyyət. Respublika Elmi-praktik konfransının materialları. Bakı, ADU, 2015, s.18-19.

10. İngilis dilində nəzakət formalarının lingvistik tədqiqinin əsas xüsusiyyətləri // Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 93 illiyinə həsr olunmuş Gənc

tədqiqatçıların IV beynəlxalq elmi konfransı. II kitab. Bakı, Qafqaz Universiteti, 2016, s.1302-1304.

11. İngilis ədəbiyyatında istifadə olunan nəzakət bildirən ifadələrin struktur və sematik təhlili: qiymətləndirmə // Şagirdlərin nəliyyətlərinin qiymətləndirilməsi: məzmun və vasitələrin yaradılması problemləri. Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Problemləri İnstitutu, 2016, s.136-137.

Чинара Захид гызы Шахбазлы

СЛОВА И ВЫРАЖЕНИЯ, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ ВЕЖЛИВОСТЬ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Настоящая диссертационная работа посвящена изучению слов и выражений, обозначающих вежливость в английском языке. Работа состоит из введения, двух глав, заключения и списка использованной литературы.

Во введении диссертации обосновывается актуальность темы, определяются объект и предмет, цель и задачи исследования, методы, применяемые в работе, обосновываются научная новизна, теоретическая и практическая значимость работы, положения, выносимые на защиту, даются сведения об апробации исследования и структуре диссертации.

В I главе, именуемой “Лингвистический статус концепта вежливость”, анализируются различные теории вежливости в лингвистической прагматике, стратегии и тактики вежливости, а также рассматриваются различные аспекты вежливости.

II глава диссертации – “Лингвистические средства выражения стратегий и тактик вежливости”, посвящена изучению позитивной и негативной вежливости, а также риторических репрезентаций концепта вежливости.

В заключении обобщаются результаты проведенного исследования.

**WORDS AND EXPRESSIONS REPRESENTING
POLITENESS IN ENGLISH**

Summary

The thesis deals with the study of the words and expressions representing politeness in English.

It consists of an introduction, 2 chapters, conclusion and the list of references.

The introduction includes the review of the literature on the study of politeness, the object and the subject-matter of the research, its goal and objectives, scientific novelty, theoretical and practical significance, the methods of investigation and specifies approbation as well as the structure of the thesis.

The first chapter entitled “Linguistic status of the concept politeness” analyses different theories on politeness in Linguistic Pragmatics, the strategies and tactics of politeness and investigates different aspects of politeness.

The second chapter entitled “Linguistic ways of expression of the strategies and tactics of politeness” deals with the analysis of the positive and negative politeness, as well as with the rhetorical representations of the concept politeness.

The basic results of the research are summarized in the Conclusion of the thesis.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ЯЗЫКОВ**

На правах рукописи

ЧИНАРА ЗАХИД ГЫЗЫ ШАХБАЗЛЫ

**СЛОВА И ВЫРАЖЕНИЯ, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ
ВЕЖЛИВОСТЬ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

5708.01 – Германские языки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологии**

БАКУ – 2018